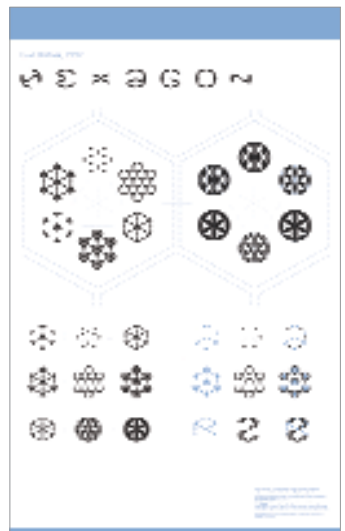

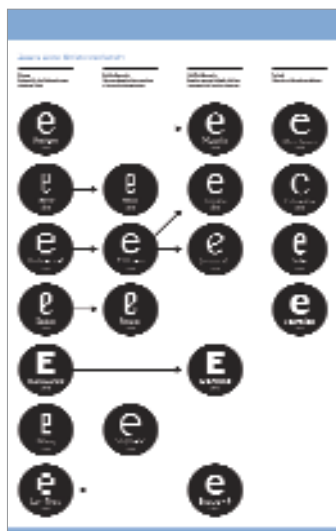
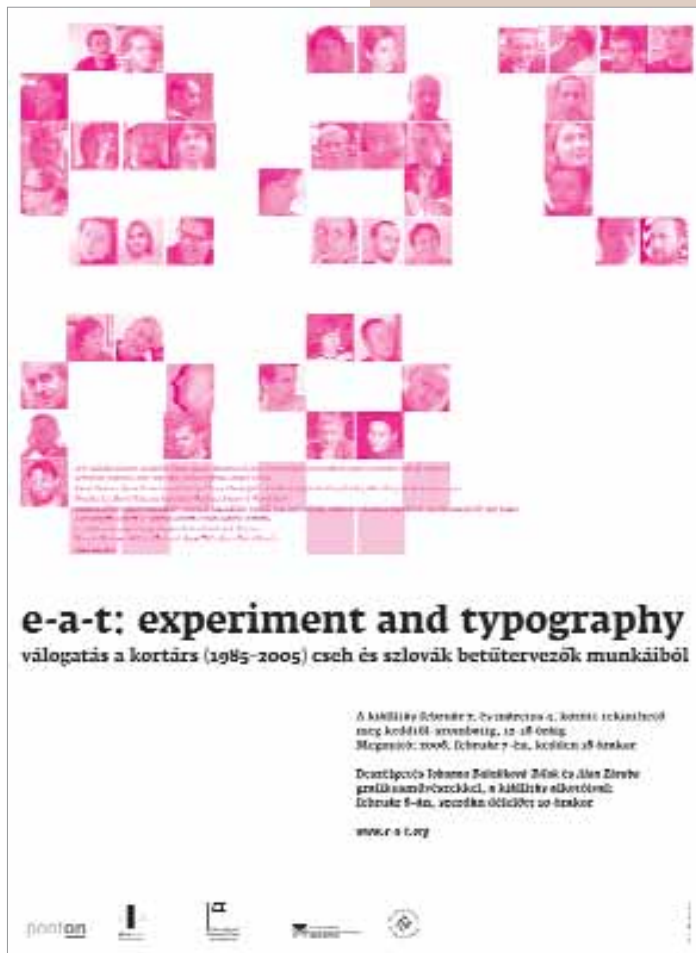
e-a-t – Táplálék, nemcsak a szemnek

Somogyi Krisztina

Az e-a-t (*experiment and typography*) című tipográfiai kiállítást Alan Zaruba, a Prágában élő cseh és Johanna Balusikova, a jelenleg Hollandiában dolgozó szlovák grafikusművészek a 2004-es brnói Grafikai Biennáléra hozták létre. Az első e-a-t kiállításon 35 alkotó szerepelt, de látva a nemzetközi szakma igen pozitív reagálását, a kurátorok egyre bővülő tartalommal utaztatni kezdték az anyagot. Pozsony, Den Haag, Cieszyn, Ljubjana és Varsó után, Európában feltehetően utoljára, 2006 februárjában Budapesten is látható volt a mai fiatal cseh és szlovák betűtervezők izgalmas bemutatkozása a Moholy-Nagy Egyetem Ponton Galériájában. Az egy hónapig tartó kiállítás nyitó- és záróeseményeként, a Plusminus fórum szervezésében, a kurátorok előadást tartottak saját munkáikból, tapasztalataikból, illetve hazájuk tipográfiai jellemzőiről, a kiállítás létrejöttéről és a szakma fontosabb eseményeiről.

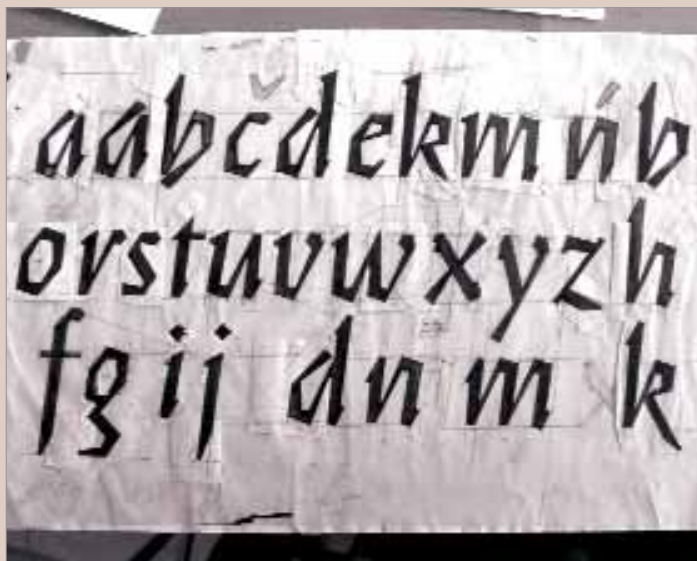
Eddig a hír. Akik látták a kiállítást és hallották az előadásokat, azok feltehetően elgondolkozhat az azon, hogy a hasonló lehetőségekkel küszködő szomszédos országokban mennyire más szemlélettel gondolkodnak a vizuális kultúráról. Ezt bizonyítja az ott megjelenő neves (és

számos) szakmai publikációk (Typo Magazin, Delatur, TDC, CODE, DE SIGN® UM), az e-a-t és a brnói Biennáléhoz hasonló kiállítások vagy az elmúlt években közmegrendelésre készült munkák, így pl. Zlín, Brno vagy Prága arculata. Az Alan Zaruba előadásából megismert cseh Typo Design Club tagjai – részben a kiállításon is részt vevő alkotók – érzékelhetően sokkal szervezettebb és intenzívebb szakmai közegben dolgoznak, mint nálunk. A most bevezetés alatt lévő cseh nemzeti arculat szellemessége és vizuális igényessége (terv: Tomas Mahek és csapata) pedig innen, a pulikutyás ungarische virtsaft világából nézve irigylésre méltóan lenyűgöző!!! Egy ilyen projekt arról is tanúskodik, hogy a design presztízse ott jóval nagyobb, mint nálunk. Hogy aztán az a jól működő érdekvédelmi szervezeteiknek, avagy a megbízók kulturáltságának köszönhető, hogy a fontosabb megbízásokat nemzetközi zsűri által felügyelt, többfordulós nemzeti pályázatokon ítélik oda, arról nehéz lenne innen nyilatkozni. Minden esetre az e-a-t kiállítás anyaga is jól mutatja, hogy a cseh és szlovák design, csakúgy, mint annak menedzselése, kompatibilis a világ élvonalával.

A vizuális gondolkodásmód alapossága és igényessége nemcsak a mega-projektekben érzékelhető, hanem abban is, ahogyan a tervezők a grafika egyik alapelemével, a betűvel bánanak. Az e-a-t kiállításra a kurátorok hagyományos és kifejezetten kísérletező szellemben készült alkotásokat egyaránt válogattak; a hangsúly nemcsak a teljes abc-ken volt, hanem a helyi alkalmazásokon és a gon-

dolgozómódot plasztikusan ábrázoló skicceken egyaránt. Színházi plakátok, a kilencvenes évek kultikus újságának, a RAUT-nak a számai, könyvek, a nagyon is populáris Reflex magazin vagy a kockás papírra, hagyományos, kézi módszerrel szerkesztett betűk első vázlatai színesítették az amúgy egyenméretben, egyendesignnal láttatott betűtípusokat. Zuzana Licko korszakalkotó terveitől Ales Najbrt sajátos (cseh) humorral fűszerezett alkotásain (pl. a Thomas & Ruhler komikuspáros imidzséhez szervesen tartozó plakát, film és naptár) keresztül a legfiatalabb generáció komputergenerált, interaktív tipoprogramjái (Jan Sicko) igen különböző habitusú tervezőket ismerhettünk meg. A kiállítás formai egységét a gondos arculat biztosította, érdekességét viszont éppen a munkák heterogén szellemi indíttatása: így természetesen kerültek egymás mellé olyan betűtervek, amelyek a mai olvasási igényekre, az új technológiák figyelembevételével az új alkalmazásokra és médiára születtek, s olyanok is, amelyek formai játékként, a művészi kísérletezés elemeként tekintetnek a betűre.

Frantisek Storm tipográfus például több, a huszadik század során tervezett betűtípus digitalizálásával és egyben újratervezésével próbálja közkinccsé tenni a cseh tipográfia nagy mestereinek alkotásait. Így készült el a cseh Nemzeti Bank logotípiájában szereplő, anno a hetvenes években Jan Solpera által tervezett „Solpera” (eredetileg „Insignia”), vagy a prágai közlekedési vállalat megbízására készült „Metron”, Jiří Rathouský designja, de említhetnénk Martin Bajaniák 2002-es

„Benka” betűjét is, amely a szlovák tipográfia ősmesterének, a 19. század végén élt Martin Benkának dúsan dekorált, folklór hatású világából merítkezik. Egyre nagyobb nemzetközi hírnévnek (így ismertségnek) örvendenek az Angliában élő Veronika Burian tervei, amelyek közül a 2003-ban a readingi egyetemen tervezett „Maiola” is cseh történeti betűk újragondolásából született meg.

A használhatóság, az eladhatóság, a mai igényeknek való maximális megfelelés számos betű megtervezését motiválta – ezek kis magánforgalmazók vagy nagy nemzetközi hálózatokon keresztül is megvásárolhatók. A legnemesebb betűtervezési hagyományt követi Storm „Sebastien” betűje, Johanna Bilak „Jigsaw”-ja vagy a manapság igen nagy sikernek örvendő, Peter Bilak által tervezett „Fedra”. Ezeknek nagy előnye, hogy a betűkészletek teljesen természetes módon tartalmazzák mindazokat a diakritikus jeleket, amelyekre mifelénk szükség van, így a magyar tervezők számára nemcsak érdekes, de fontos is ezeknek a betűtípusoknak az ismerete.

A betűk harmadik csoportjába az egyedi formanyelven megszólaló alkotásokat (varrt, gyúrt, generált, torzított, roncolt stb.) sorolhatjuk; ilyen volt pl. Emil Driličiak patternként alkalmazott „Hexagonja”, Petr Babák különböző anyagokból fűrésszel, ollóval fabrikált betűi (Prkno, Řezan), Martina Maresova magát genetikai mutánsként mutató „Cyber-Bio” betűje, avagy gyerekkorunk fém építőjátékából ihletődött „Merkur”, Marek Pistora munkája. A tervezőgrafika szaktekintélyei éppen az ilyen kísérletezést

tartják alapvetőnek a szakma megújulásában. Többen is megfogalmazták, hogy a tipográfia és grafika művészi kifejezőmódját az autonóm alkotók szabadlelkű elgondolásai vihetik előre; a kulturális és szociális megrendelések visszaesésével és ezzel egy időben a kereskedelmi megbízások rohamos megnövekedésével azonban a standardizált, óvatoskodó, középserű látványvilágok térnyerése tapasztalható.

A kiállítás kapcsán érdemes felfigyelnünk a csehszlovák grafika professzionális minőségére.

Tény, hogy vizuális kommunikációjuk sikerét egyfelől az alapos oktatásnak, másfelől annak is köszönhetik, hogy a tervezők igen aktív kapcsolatot tartanak a nemzetközi szakmai szervezetekkel, a külföldi stúdiókkal és iskolákkal. A szakmai képzés részeként szinte mindenki igyekszik jelentős időt külföldön tölteni, neves designstúdiókban legalább gyakornokként tapasztalatot szerezni. A külföldön élő tervezők hatalmas munkát vállalnak abban, hogy hazájukat külföldön is elismerjék, illetve, hogy az otthoniak minél frissebb, hitelesebb és pontosabb képet alkothassanak a világ alakulásáról. Ebbe a stratégiába illeszkedik az e-a-t kiállítás vagy a Jan van Eyck Akadémián Cseh Invázió néven elhíresült akció, illetve a 2004 decemberében Hollandiába szervezett, a Visegrádi-szerződésben összekovácsolódott országok részvételével szervezett Bookmark projekt. A csehek és a szlovákok, úgy tűnik, képesek nemzeti közösségekben, de nemzetközi szemlélettel gondolkodni, a szakma közös érdekeit szem előtt tartva viselkedni. Következetes

ste poetika zašly
 písmových reminis
 ry. Písmo Merkur
 vé poetiky a ned
 lých techniků”

fellépésük eredményeként visszaírták magukat arra a térkép-re, ahol korábban a régió fehér foltként létezett. Az Amerikába elszármazott Zuzanna Licko (Emigre-alapító) és a happeningjeiről is jól ismert Ales Najbrt neve mellett az e-a-t kiállításnak, honlapnak és kiadványoknak köszönhetően például további vagy harminc alkotó neve került be a köztudatba. Diplomáciájuk egyik látványos eredményének tekinthetjük azt is, hogy az ATypl 2004-ben, Prágában tartotta éves konferenciáját; de az még a szervezőket is meglepte, hogy a nyitórendezvény szónoka, Rick Poynor milyen euforikusan köszöntötte a helyieket. Mint mondta, a nyugat-európai designt tönkretette a fogyasztói társadalmat, a világ figyelme így a közép-európai régióra vetül. Szerinte a szakmát felfrissítő egyedi megoldások mifelénk várhatóak. A csehek és a szlovákok, mintha ennek tudatában hajráznának. Nagy öntudattal, hatalmas szorgalommal és felelősséggel haladnak a professzionális szakmai hétköznapok vágyott világa felé. Időről időre felénk is kezet nyújtanak. Velünk is keresik a közösséget, partnert látnak bennünk. Mi Európának ezen a részén azért még értjük egymást – gondolják. Hasonlók vagyunk. Mit is mondhatnék? A tehetség nálunk sem hibádzik. A többi pedig elvileg eltanulható...

